

4. Седова Е. А. Исследование тревожности студентов технического вуза / Е. А. Седова // Ярославский педагогический вестник. – 2010. – № 4 – Том II. (Психолого-педагогические науки). – С. 226 – 230.
5. Ханин Ю. Л. Межличностная и групповая тревога в условиях значимой совместной деятельности [Текст] / Ю. Л. Ханин // Вопросы психологии. – 2010. – № 5. – С. 48–51.
6. Харченко М.А. Диагностика проявлений тревожности у студенческой молодежи / М.А. Харченко // Научно-медицинский вестник, 2009. - № 8. – С. 112-114

Резюме. Стаття посвящена проблемі психологічних особливостей тривожності і її взаємозв'язку з навчальною діяльністю студентів. Аналізуються причини тривожності студентів, розглядаються основні підходи к изучению тривожності. Представлені результати експериментального дослідження тривожності студентів.

Ключевые слова: тривожність, особистісна тривожність, тривога, навчальна успішність.

Summary. This work is devoted to psychological characteristics of anxiety and its impact on the learning activities of students. We consider the causes of anxiety students, dedicated scholars, psychologists, involved in the study of anxiety students highlight the main approaches to the study of anxiety students. This paper describes presents the results of research.

УДК 159.9 : 316.613.434

I. GERMAN

СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС ЯК ЧИННИК ВИНИКНЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Резюме. У статті проаналізовано роль соціального статусу у виникненні міжособистісних конфліктів у юнацькому віці, розглянуто особливості проведеного дослідження, здійснено відповідні узагальнення.

Ключові слова: міжособистісні конфлікти, юнацький вік, соціальний статус, соціометрія.

Постановка проблеми. Зростання напруженості у сучасному суспільстві обумовлює збільшення різноманітних конфліктів та необхідність їх всебічного вивчення з метою нівелювання негативних наслідків та якнайповнішого використання закладених у них позитивних можливостей для розвитку особистості. Знання чинників, які обумовлюють виникнення міжособистісних конфліктів, дає змогу розробити комплекс методів, спрямованих на їх профілактику та формування навичок успішного вирішення. Така робота дозволяє не лише допомогти особистості одержати знання про ефективні способи розв'язання конфліктів, але й надає їй інформацію про основні психологічні особливості, які зумовлюють виникнення міжособистісних конфліктів, про можливості саморегуляції у складних життєвих ситуаціях з метою гармонізації її психічного та соціального життя.

Загальний аналіз досліджень з проблеми. Проблема конфліктів завжди приваблювала дослідників і розроблялася представниками різних психологічних напрямів як у зарубіжній, так і у вітчизняній психології. Зокрема, у зарубіжній психології вона представлена роботами представників різних підходів: психоаналітичного (З.Фройд, К.-Г.Юнг та А.Адлер); етологічного (К.Лоренц); теорії групової динаміки (К.Левін, Д.Креч); фрустраційно-агресивного (Д.Доллард, Н.Міллер); поведінкового (А.Басс, А.Бандура); соціометричного (Дж.Морено); інтеракціоністського (Т.Шибутані, Д.Шпігель) [4; 5; 9]. Завдяки цим роботам у психологічній науці було започатковано систематичне вивчення конфлікту як самостійного соціально-психологічного феномену.

Серед російських досліджень з проблематики конфліктів варто відзначити роботи В.Агєєва, В.Андрєєва, Н.Гришиної, Т.Драгунової, О.Шипілова [1; 2; 4].

В Україні проблему конфліктів успішно розробляють А.Бузнєк, А.Гірник, Н.Дорошенко, Г.Ложкін, М.Пірен, Н.Пов'якель, В.Радчук, О.Ткач [6; 7; 8].

У віковому аспекті проблему конфліктів вивчали Я.Коломінський, Б.Жизневський, М.Коцко, М.Тютюнник (конфлікти дітей дошкільного віку) [4], Л.Божович, Т.Драгунова, О.Первишева (конфлікти у підлітковому віці) [3], А.Бузнєк, І.Кона, В.Ласькова (конфлікти у ранньому юнацькому віці) [2].

Однак роль соціального статусу у виникненні міжособистісних конфліктів у юнацькому віці на сьогодні досліджена недостатньо, тому саме її ми й обрали предметом дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конфлікти відіграють ключову роль у житті окремої людини, сім'ї, колективу, суспільства. Для того щоб грамотно поводитися в конфліктах, людина повинна знати закономірності їх виникнення, розвитку й вирішення.

Міжособистісний конфлікт є найбільш гострим способом вирішення значимих протиріч, які виникають у процесі соціальної взаємодії, що полягає в протидії суб'єктів й супроводжується переживанням негативних емоцій стосовно одне одного [5].

Суть кожного конкретного міжособистісного конфлікту залежить від ряду факторів. Фактором номер один є вік юнака/юнки. Пік конфліктів зазвичай припадає на 16-17 років. Іншим фактором, який здійснює помітний вплив на характер конфлікту, є стать особистості. Дуже важлива й загальна атмосфера в сім'ї. Конфлікти частіше розігруються в сім'ях авторитарного типу, ніж у сім'ях демократичних.

Ще одним важливим фактором виникнення міжособистісних конфліктів у юнацькому віці є, на нашу думку, найближче соціальне оточення індивіда, становище, яке він займає у групі. Вважається, що соціальний статус представляє собою "інтегративний показник стану" соціальної спільноти та її представників у конкретній соціальній системі. Компонентами статусу є соціальні позиції, що характеризують становище людей у суспільстві на основі об'єктивних ознак (стать, вік, професія і т.д.) і оцінка цих позицій, що виражається в поняттях "престиж", "авторитет" та ін. Звідси, джерелом конфлікту служить протиріччя між єдністю соціальної спільноти як певної цілісності і соціальною нерівністю включених до неї суспільних груп [9].

Ми припускаємо, що особистість, яка схильна до розгортання міжособистісних конфліктів, не користується прихильністю оточуючих, а відтак – має низький соціальний статус, тому до соціально-психологічних чинників міжособистісних конфліктів ми віднесли насамперед соціально-психологічний статус особистості у групі.

Дослідження проводилися нами серед студентів 2-го курсу психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Для визначення соціального статусу особистості ми застосували соціометрію. Респондентам пропонували відповіді на питання щодо вибору партнера по спілкуванню, якого вони вважають емоційно привабливим для себе. За кількістю отриманих виборів кожного досліджуваного ми віднесли до однієї з чотирьох груп: тих, хто отримав 6 виборів і більше – до першої групи, групи соціометричних “зірок”, до другої групи – тих, хто отримав дещо менше виборів – від 3 до 5 – це категорія тих, кому надають перевагу у спілкуванні, третя група – досліджувані, які отримали 1 – 2 вибори, категорія “прийнятих” – це ті, з ким спілкуються лише зрідка, спілкування з ними часто обмежене формальними контактами, ситуативною необхідністю; четверта група – категорія “ізолюваних”, тих, хто не отримав жодного вибору.

Лише незначна частина дівчат користується довірою та є емоційно привабливою для своїх однолітків – таких виявилось 9,8%. Серед юнаків таких, які мали б “зірковий” статус, не виявилось жодного. Проте не можна однозначно стверджувати, що сучасні юнаки та дівчата емоційно непривабливі для своїх однолітків: близько третини досліджуваних ми віднесли до групи тих, кому надають перевагу у спілкуванні. Найбільшу кількість досліджуваних за результатами соціометрії ми віднесли до категорії “прийнятих” – 40% юнаків та 45,1% дівчат, що може свідчити про те, що в цілому серед молоді в досліджуваному середовищі склалися сприятливі стосунки. Однак той факт, що майже половина досліджуваних юнаків та дівчат мають статус “прийнятих”, в цілому свідчить про відсутність близьких, теплих стосунків між ними, про переважання формалізму у взаєминах. Найбільше тривожить те, що близько п’ятої частини усіх досліджуваних мають статус “ізолюваних”, причому юнаків серед них значно більше – 26,67%, ніж дівчат – лише 13,73%. Тобто більше, ніж чверть юнаків є емоційно непривабливими для своїх однолітків.

Також нам вдалося виявити, що існує тісний кореляційний зв’язок високого рівня значущості негативної спрямованості між соціальним статусом особистості у групі та кількістю отриманих позитивних виборів: $r = -0,862$ ($p \leq 0,01$). Це означає, що досліджувані, яких ми віднесли до категорії “прийнятих” та “ізолюваних”, мають низький соціальний статус і навпаки. Окрім того, ми виявили, що існує кореляційний зв’язок високого рівня значущості позитивної спрямованості між кількістю отриманих негативних виборів та авторитарним стилем міжособистісної взаємодії ($r = 0,252$, $p \leq 0,01$) та між кількістю отриманих негативних виборів та прагненням до домінування у міжособистісних стосунках ($r = 0,249$, $p \leq 0,01$). Також вдалося встановити, що існує значущий кореляційний зв’язок позитивної спрямованості між кількістю отриманих негативних виборів та вибором стилю суперництва у міжособистісних конфліктах ($r = 0,176$, $p \leq 0,05$). Це означає, що особистість, у якій переважає авторитарний стиль міжособистісної взаємодії, не користується популярністю у своїх однолітків, є емоційно непривабливою. Також виражене прагнення до домінування, можливо, призводить до того, що особистість сприймається оточуючими негативно. Вибір стилю суперництва як переважаючого стилю поведінки у конфліктах також може призвести до пониження соціального статусу особистості.

З метою визначення ситуацій міжособистісної взаємодії, які викликають негативні емоції у молодих людей, ми просили досліджуваних із запропонованого списку вибрати та відмітити ті, які викликають у них незадоволення, роздратування, негативні емоції під час спілкування із оточуючими: друзями, рідними, викладачами чи просто випадковими співрозмовниками.

Ті із запропонованих ситуацій взаємодії, які викликають найбільше роздратування у юнаків та дівчат, потенційно є більш конфліктогенними, ніж ті, які рідше приводять до подібних реакцій. Це дає нам можливість проранжувати ситуації, запропоновані до розгляду, від найбільш значущих для розгортання конфлікту до найменш значущих. Виявляється, що найбільш дратуючою є ситуація спілкування, у якій співрозмовник перекручує зміст сказаного і намагається вкласти у слова комунікатора свій власний зміст, своє бачення ситуації – це дратує 69,05% сучасної молоді. Причому виявилось, що для юнаків такі ситуації менш значущі, ніж для дівчат: вони дратують 61,33% юнаків і 80,39% дівчат. Наступну позицію займає ситуація, коли співрозмовник перериває розповідь, перебиває оповідача, що дратує 60,32% досліджуваних. Третє місце належить ситуаціям, у яких співрозмовник завжди осаджує, висловлюючи недовіру до сказаного – на дратівливість цієї ситуації вказали 59,52%. Для однакової кількості досліджуваних – 48,41% дратуючими є ситуації, коли співрозмовник не дає можливості висловитися, коли є що сказати, або якщо співрозмовник вимагає повної згоди із своєю позицією. Дещо рідше, але теж досить часто провокують виникнення напруженості у стосунках ситуації, у яких респонденти відчувають нещирість, незацікавленість співрозмовника у спілкуванні, удаваний інтерес до проблеми або спроби перевести розмову на жарт, у той час як для досліджуваного обговорювана проблема є важливою – на це вказали 46,83%. Наступне місце у цьому ранжуванні належить тим випадкам, коли співрозмовник не дає можливості повністю висловити свою думку з приводу обговорюваної проблеми і перебиває лише для того, щоб погодитися – це викликає роздратування у 45,24%, причому дівчата негативно ставляться до таких ситуацій рідше, у той час як юнаки нервують частіше. Наступну позицію займають ситуації, у яких співрозмовник під час розмови не дивиться у обличчя, що не дає можливості визначити, чи уважно він слухає, та ситуації, у яких співрозмовник своєю поведінкою дає зрозуміти, що у нього на даний момент є важливіші справи – як на проблемні на такі ситуації вказали 43,65% молоді, причому у обох випадках це більше впливає на дівчат, ніж на юнаків. На наступному місці опинилися випадки, у яких співрозмовник відволікає від основної теми розмови своїми зауваженнями та коментарями – це однаково дратує як юнаків, так і дівчат, що відмітили у своїх відповідях 42,86%. Дещо меншого значення юнаки та дівчата надають тим випадкам, коли співрозмовник намагається їм заперечувати, хоча дівчата такі ситуації дратують більшою мірою, ніж юнаків – їх у своїх анкетах відмітили 34,67% юнаків та 52,94% дівчат. Далі у цьому ряду містяться випадки, коли співрозмовник, замість того, щоб відповідати на поставлене питання, змушує займати захисну позицію – 40,77% зазначили це у своїх відповідях. З незначним відривом у цьому ряду далі йдуть ситуації, коли співрозмовник сам робить висновки із сказаного – такі ситуації дратують 39,68%, причому дівчата страждають від цього частіше, ніж юнаки: 52,94% дівчат проти 30,67% юнаків. Дещо менше сучасна молодь переживає негативні емоції у тих ситуаціях, коли співрозмовник проявляє ознаки нестриманості, коли сторонні речі займають його більше, ніж зміст розмови та особистість співрозмовника, а також у ситуаціях, коли співрозмовник перепитує, роблячи вигляд, що недочув, що саме було сказано – це відмітили 38,10%. На наступному місці за значущістю – випадки, коли співрозмовник намагається вставити своє слово у розповідь – на це звертають увагу 35,71%. Однаково викликають роздратування випадки, коли співрозмовник недостатньо виражає прихильність, не посміхається під час розмови, що приводить до виникнення почуття ніяковості та тривоги, а також ті випадки, коли він зосереджено займається сторонніми справами, що не мають відношення до предмета розмови і демонструють його неухважність: на такі ситуації звертають увагу 29,37%.

Решта із запропонованих для розгляду ситуацій викликають роздратування приблизно у чверті досліджуваних. 27,78% дратуються, коли відчувають, що співрозмовник їх оцінює, що викликає занепокоєння. 25,40% не подобаються ті ситуації, коли вони пропонують щось нове, а співрозмовник намагається переконати їх, що він і сам так думає. Для такої ж кількості досліджуваних неприємними є ситуації, коли співрозмовник часто звертає увагу на годинник під час розмови, причому це значно частіше непокоїть дівчат, ніж юнаків. 22,22% відчувають роздратування, коли співрозмовник занадто підкреслено приділяє увагу їхній розмові, причому цікавим видається той факт, що у юнаків такі ситуації викликають більше роздратування, ніж у дівчат. 21,43% дратуються, якщо розмова викликає відчуття марної втрати часу, що особливо неприємно для юнаків. Нарешті, менше п'ятої частини досліджуваних – 19,84% відмітили у своїх анкетах, що їх дратує, якщо співрозмовник дуже уважно, не блимаючи, на них дивиться; особливо неприємні емоції це викликає у юнаків – на це вказали 24,0% юнаків і лише 13,73% 7 дівчат.

Отже, отримані результати дають підстави узагальнити, що на виникнення міжособистісних конфліктів у юнацькому віці впливає соціальний статус юнака/юнки: при високому рівні конфліктності досліджуваного зафіксовано, що він має низький соціально-психологічний статус у групі.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Загалом результати дослідження свідчать про значну роль соціального статусу як чинника виникнення міжособистісних конфліктів у юнацькому віці і про необхідність надання психологічної допомоги з боку психологів студентам в осмисленні сутності конфліктів і причин їх виникнення.

Отже, знання і розуміння сутності міжособистісних конфліктів, основних факторів, які спричиняють їх виникнення, динамічних етапів їх перебігу допомогатимуть обирати максимально адекватні методи діагностики конфліктів та основні напрями їх розв'язання й запобігання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеев В.С. Межгрупповое взаимодействие: социально-психологические проблемы / В.С.Агеев. – М.: МГУ, 1990. – 240 с.
2. Анцупов А.Я. Конфликтология: Учебник для вузов / А.Я.Анцупов, А.И.Шипилов. – М.: ЮНИТИ, 1999. – 551 с.
3. Божович Л.И. Проблема конфликта в подростковом возрасте / Л.И.Божович // Вопросы психологии. – 1978. – №2. – С. 25 – 37.
4. Гришина Н.В. Психология конфликта / Н.В.Гришина. – СПб.: Питер, 2000. – 464 с.
5. Дейч М. Конфликт: социально-психологическая перспектива / М.Дейч, С.Шикман // Социальный конфликт: современные исследования. Реферативный сб. – Ред. коллегия Н.Л. Полякова, С.В. Медведева, Е.И. Степанов, С.А. Эфиоров, Е.В. Якимова. – М.: ИНИОН, 1991. – С. 70 – 74.
6. Ложкин Г.В. Практическая психология конфликта: Учеб. Пособие / Г.В.Ложкин, Н.И.Повякель. – К.: МАУП, 2000. – 256 с.
7. Пірен М.І. Основи конфліктології / М.І.Пірен. – К.: Київ. військ. гуманіт. ін-т. Ін-т психології АПН України, 1997. – 378 с.
8. Ткач О.А. Деякі аспекти характеристики типових конфліктів у студентському середовищі / О.А.Ткач // Психологія. Зб. наук. праць. Вип. 2 (9), Ч.П. – Київ, 2000. – С. 228 – 231.
9. Хасан Б.И. Конструктивная психология конфликта / Б.И.Хасан. – СПб.: Питер, 2003. – 250 с.

Резюме. В статье проанализирована роль социального статуса в возникновении межличностных конфликтов в юношеском возрасте, рассмотрены особенности проведенного исследования, представлены соответствующие обобщения.

Ключевые слова: межличностные конфликты, юношеский возраст, социальный статус, социометрия.

Summary. In articles the role of the social status in occurrence of interpersonal conflicts at youthful age is analysed, features of the conducted research are considered, corresponding generalizations are presented.

Key words: interpersonal conflicts, youthful age, the social status, sociometry.

УДК 159.923-057.875

О.В. ДЗЮБАК, Л.М. НАЗАРЕЦЬ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ

Резюме. Робота присвячена проблемі становлення професійної самореалізації студентів. Дано аналіз наукової літератури й визначено поняття самореалізації й професійної самореалізації студентів. Розкрито особливості, рівні й параметри професійної самореалізації майбутніх фахівців.

Ключові слова: професійна самореалізація, професійний розвиток, студенти, навчально-професійна діяльність.

Постановка проблеми. Загальні світові тенденції в освіті створення єдиного освітнього та інформаційного простору, перехід до безперервної освіти висувають якісно нові вимоги щодо підготовки фахівців. У зв'язку з цим психолого-педагогічними науками зазначається той факт, що в кожній особистості закладене позитивне начало, призначення якого – спрямовувати людину шляхом її самореалізації. Це, перш за все, стосується і шляхів професійної самореалізації в умовах підготовки майбутніх спеціалістів.

Розглядаючи навчально-професійну діяльність як важливу сферу життєдіяльності студента, слід відзначити, що реалізованість студентом власної індивідуальності, неповторності, унікальності, має позитивний вплив на саморозвиток та самореалізацію в подальшій професійній діяльності [1].

Значення терміну самореалізація багато в чому співпадає з поняттям самоактуалізація в аспекті, який стосується саморозвитку, розкриття прихованих можливостей людини. Дослідженням цього питання займалися К.О. Абульханова-Славська, Ю.З. Гільбух, К. Голдштейн, Є.І. Головаха, Д.О. Леонт'єв, А. Маслоу, Л.П. Овсянецька, В.А. Петровський, Л.В. Потапчук, К. Роджерс, Т.М. Титаренко, Е. Шостром, К. Юнг та ін. Однією зі сфер самореалізації людини є професійна діяльність, що дозволяє актуалізувати власні професійні і особистісні можливості. За словами А. О. Реана, з наявністю вираженого прагнення до саморозвитку пов'язана успішність людини як суб'єкта професійної діяльності, успішність досягнення нею професійних здобутків, професійного довголіття[6,с.88].